

11. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: [монографія] / [А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін]; за заг. редакцією д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – 295 с.
12. Шкарлет, С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект [Текст]: монографія / С.М. Шкарлет. – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2007. – 436 с.
13. Ярочкин, В.И. Система безопасности фирмы: [Текст] / В.И. Ярочкин. – М., 1997. – 185 с.

УДК 631:301

СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ГРОШОВИХ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Транченко Л.В. – к.е.н., доцент, Уманська філія ПВНЗ «Європейський університет»

Постановка проблеми. Неготовність та непристосованість основної маси населення до нових умов, з одного боку, і різке падіння рівня життя, - з іншого, спричинили погіршення основних показників відтворення населення, стану його здоров'я і в результаті привели до зниження рівня демографічного, трудового та соціального потенціалу країни. Сьогодні можна констатувати, що, крім економічної, Україна переживає ще й глибоку соціально-демографічну кризу, яка погрожує країні непередбачуваними наслідками у майбутньому. Існуючі соціальні проблеми у сьогодишньому суспільстві - це неадаптованість значної частини населення до ринкових умов, неможливість забезпечення оплати праці, відповідно її кількості та якості, а також її недостатній рівень для забезпечення потреб самого працюючого та залежних від нього членів сім'ї, відсутність диференційованого підходу до оцінки вкладеної сукупної праці при визначенні рівня пенсійного забезпечення, розвал державних систем охорони здоров'я та освіти – усе це проблеми останнього десятиріччя, сьогодення та найближчого майбутнього країни, оскільки на сьогодні держава не має достатніх ресурсів для їх вирішення. Однак, якщо не розпочати роботу по збереженню людського потенціалу країни сьогодні, внаслідок інертності демографічних процесів та їхньої слабкої керованості з боку держави, ситуація погіршуватиметься, загрожуючи стабільному та незалежному існуванню самої держави.

Стан вивчення проблеми. Дослідженню окресленої проблеми присвячені роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Її не могли обійти своєю увагою найвидатніші економісти, соціологи, філософи сучасності та минулого. Вирішенню проблеми зростання доходів населення присвячені роботи Д.Гелбрейта, Д.Кейнса, М.Кондратьєва, В.Леонтьєва, К.Маркса, А.Маршалла, Д.Рікардо, П.Семюельсона, А.Сміта, М.Фрідмана,

Ф.Хайєка, Й.Шумпетера та ін. Теоретичні, методологічні та практичні аспекти проблеми зростання доходів сільського населення розвивалися і розвиваються у працях вітчизняних вчених Д.Богині, О.Бугуцького, В.Гейця, С.Гудзинського, А.Колота, Г.Купалової, В.Куценко, В.Лагутіна, Е.Лібанової, В.Мандибури, О.Онищенко, Б.Пасхавера, І.Прокопи, П.Саблука, Л.Шепотько, В.Юрчишина. Актуальність проведеного дослідження обумовлена насущною необхідністю досягнення високого рівня доходів сільського населення та забезпечення їх стабільності.

Методика досліджень. У статті використано загальноприйняті економічні методи дослідження, зокрема дедукції – при теоретичному осмисленні проблеми, монографічний – для детальної конкретизації наукових засад формування та прогнозування ринку праці на селі, графічний – для наочного відображення стану прогнозування ринку праці.

Результати досліджень. Характеризуючи соціальні аспекти розвитку економіки, на які останні два Кабінети Міністрів України планували зробити основний акцент у діяльності виконавчої влади на найближчі роки і в результаті мали б покращити добробут населення країни, можна констатувати, що на сьогодні основні соціальні показники ще далекі від бажаного рівня, а тенденції їхніх змін не можна вважати позитивно вражаючими.

Протягом двадцяти років рівень зростання доходів громадян і, передусім, заробітної плати, у кілька разів відстає від росту цін на товари і тарифів на послуги. За 1990–2000 роки при зниженні ВВП у 2,5 разу, продуктивності праці – у 1,5 раза, реальні грошові доходи зменшилися у 4,4 рази, реальна пенсія – у 6,5 раза, реальна заробітна плата – у 4 рази. За період 2005р. – 2011р. динаміка індекси реальної заробітної плати зменшилась на 3,5%. (рис.. 1).

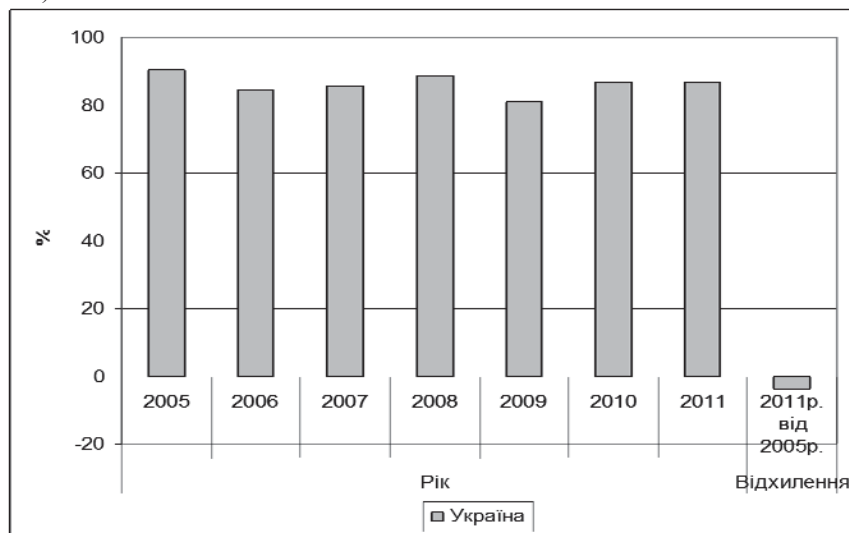

Рисунок 1. Динаміка індексів реальної заробітної плати (темп приросту за рік), %*

*Розраховано автором за даними Державного комітету статистики України [1]

У цей період відбулися суттєві зміни в структурі доходів населення: значне скорочення частки оплати праці – з 70,7 % у 2005 р. до 48,9 % у 2011 р., зростання питомої ваги пенсій, допомог, стипендій – відповідно з 15,8 % до 21 %. Інші надходження в грошових доходах становили 8,1 % у 2005 р. і 20 % у 2010 р. Відбувається різка поляризація населення за доходами. Якщо у 2005 р. середній доход 10 % найзаможніших громадян України у 4 рази перевищував відповідний показник 10 % найбідніших, то у 2010 році – вже у 67 разів. 10 % населення України концентрують сьогодні 40 % доходів усього населення країни, причому, за експертними оцінками, 2/3 цих доходів мають кримінальне походження. Поляризація населення за доходами приводить до зростання соціальної напруги у суспільстві. Серед найважливіших причин, які зумовили різке падіння реальної заробітної плати, слід відзначити випереджаюче зростання цін на товари і послуги при відсутності механізмів захисту доходів від інфляції, різку трансформацію безкоштовних соціальних благ у платні, масові й довготривалі затримки виплати зарплати, підвищення рівня реального безробіття. Загроза безробіття змушує людей погоджуватися на мізерну заробітну плату, навіть із затримками.

Дійсно, як відзначає Уряд, заборгованість із заробітної плати зменшилась на 1,5 млрд гривень, або на 23 %, і станом на 10 січня 2011 р. становила 4,9 млрд гривень; для працівників бюджетної сфери заборгованість із заробітної плати скоротилася протягом року на 280 млн гривень, або на 51,7 %, і становила 262 млн гривень. Але за тими ж статистичними даними, відповідно, 75 % і майже 50 % заборгованості по зарплаті у вказаних сферах залишилися непогашеними. Крім того, заборгованість була погашена за номіналом боргу попередніх років без урахування інфляції, яка відбувалася останніми роками. У складі кредиторської заборгованості виробничих підприємств заборгованість із заробітної плати (разом з нарахуваннями) складає 6,3 млрд гривень, а по розрахунках разом із бюджетом – 21,1 млрд гривень.

Позитивні тенденції розвитку економіки у 2011 р. сприяли певному поліпшенню становища. За січень–липень 2011 р. реальні грошові доходи громадян збільшилися на 8,7 %, порівняно з відповідним періодом 2010 р. У липні 2011 р. середня заробітна плата становила 2297 грн і зросла в номінальному вимірі на 37,2 %, порівняно з липнем 2010 р., та на 29,2 % з початку року. Проте, незважаючи на ці позитивні тенденції, істотних зрушень на краще не відбулося. За січень–липень 2011 р. не виплачено 7,4 % нарахованої заробітної плати, причому більше 2/3 боргів накопичено у двох галузях: вугільній промисловості, машинобудуванні та металообробці. Станом на серпень 2010 р. загальна сума заборгованості із заробітної плати склала 3,9 млрд гривень. Незважаючи на титанічні зусилля уряду, за період з липня 2010 р., тобто за 13 місяців, суму заборгованості вдалося зменшити лише на 11,8 %, а у промисловості – на 2,2 %. Дві третини заборгованості припадає на підприємства недержавної форми власності, що засвідчує низьку ефективність державного регулювання трудових відносин. За терміном найтривалішу заборгованість із зарплати серед усіх галузей економіки має сільське господарство: більш ніж половині працівників зарплату не виплачено за півроку і більше.

Обсяги та динаміка доходів населення формують рівень його життя. Рівень життя можна також достовірно оцінити за показниками структури сукупних доходів і витрат населення. Так, у 2010 р. питома вага грошових доходів займала в структурі загальних доходів одного домогосподарства 72,4 %, в містах 75,3 %, у селах – 54,0 %, а частка отриманої у підсобних господарствах продукції – 18,2 %, 8 % та 34,9 %, відповідно. Оскільки в аграрних регіонах існують зазначені вище соціально-економічні проблеми (затримки з виплатами зарплат і пенсій тощо), грошові доходи не є визначальними в структурі загальних доходів, отримуваних домогосподарствами.

Скорочення реальних грошових доходів більшості населення, його платоспроможного попиту зумовило погіршення структури споживання населення. Основною статтею витрат сучасних домогосподарств, значення якої у кілька разів перевищує всі інші, є витрати на придбання продуктів харчування, що свідчить про нераціональну та дефіцитну їхню структуру. Так, у домогосподарствах, розташованих у міських поселеннях, частка сукупних витрат на харчування у 2010 р. становила 64,5 %, витрати на непродовольчі товари склали – 13,7 %, а оплата послуг – 16,4 % (цей рівень пов'язаний з неадекватним рівню доходів підвищенням плати за житлово-комунальні послуги). У той же час, в сільській місцевості частка витрат на харчування становила 57,2 %, витрати на непродовольчі товари – 16,1 %, а витрати на оплату послуг – 10,2 %.

Однак зі збільшенням структурної частки продуктів харчування у витратах значно погіршилась якість харчування населення. По-перше, за останні 20 років скоротилися обсяги споживання у 1,5–2,0 рази. Енергетична цінність раціону харчування 10 млн. осіб (тобто майже п'ятої частини населення країни) є нижчою за 2100 кКал, що, за визначенням Світової організації охорони здоров'я, є порогом бідності. По-друге, збідніла структура споживаних продуктів – порівняно з 2001 р. споживання на душу населення м'яса зменшилось на 52 %, молока – на 44 %, яєць – на 42 %, рибних продуктів – на 59 %. По-третє, знизилася енергетична цінність добового раціону однієї особи – для представника з найбідніших 30 % населення країни вона становить 1924 кКал, а фактичний рівень споживання склав за даними 2011 р., відповідно до раціональних норм: м'яса і м'ясопродуктів – 39–44 %, молока і молочних продуктів – 50 %, яєць – 56 %, риби і рибопродуктів – 41 %, цукру – 76,88 %, олії та інших рослинних жирів – 73 %, картоплі – 108 %, овочів та баштанних – 63 %, фруктів, ягід, горіхів, винограду – 33 %, хліба і хлібних продуктів – 121 %.

За даними проведеного у жовтні 2011 р. Держкомстатом дослідження з питань, пов'язаних із доступністю для населення послуг охорони здоров'я та лікарських препаратів, третина сімей, члени яких потребували медичної допомоги, не змогла задовольнити ці потреби. Основною причиною цього переважна більшість вказала занадто високу вартість ліків, виробів медичного призначення, послуг охорони здоров'я. Висока вартість виробів медичного призначення, протезування, відвідування стоматолога, проведення медичних обстежень, отримання лікувальних процедур змусила відмовитися від цих

видів медичної допомоги переважну частину (88–95 %) членів господарств, які її потребували.

Реальний наявний доход, визначений з урахуванням цінового фактора, за 2010 рік збільшився на 23,1% порівняно з попереднім роком. За даними Держстату України, за 2010 рік номінальні доходи населення склали 1101,0 млрд. грн., що на 23,1% більше порівняно з попереднім роком. Наявний доход, який може бути використаний населенням на придбання товарів та послуг, збільшився на 27,1%, а реальний наявний, визначений з урахуванням цінового фактора – на 16,2%. Питома вага заробітної плати в структурі доходів населення за 2010 рік становила 41,7%. Частка доходів у вигляді прибутку та змішаного доходу в структурі доходів населення складає 14,6%, доходів від власності, одержаних – 5,2%, соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти – 38,5% (рис. 2). Наявний доход у розрахунку на одну особу за 2010 рік становив 18347,0 грн., що на 27,6% більше, ніж у попередньому році.

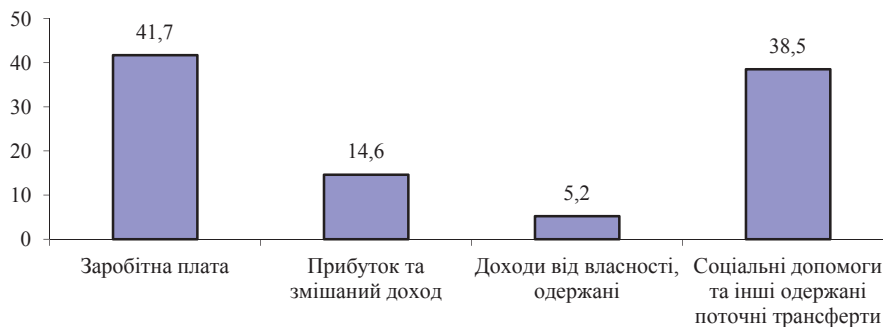

Рисунок 2. Структура доходів населення України у 2010 р. %*

*Розраховано автором за даними Державного комітету статистики України [1]

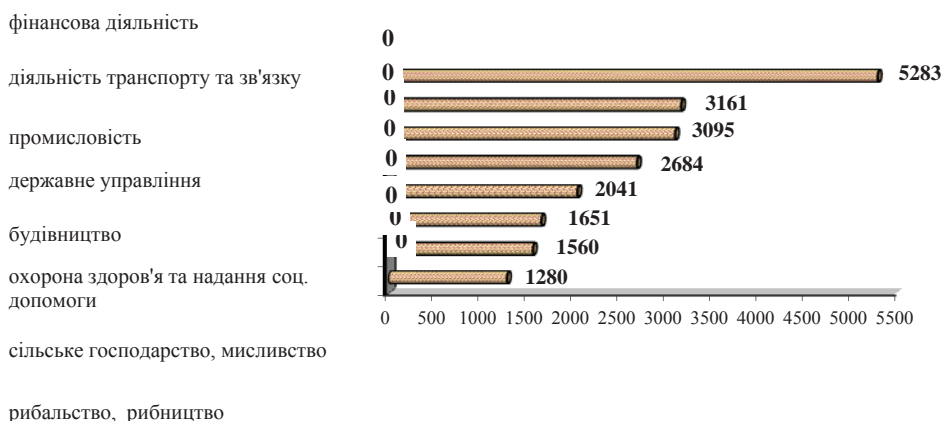
Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за січень-березень 2011 року зросла на 19,9% по відношенню до відповідного періоду 2010 року і становила 2389 грн. За даними Держстату України, середньомісячна заробітна плата штатних працівників за січень-березень 2011 року становила 2389 грн., що на 19,9% більше, ніж у відповідному періоді 2010 року. Найнижчим рівень середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності за цей період був у працівників, зайнятих рибальством та рибництвом – 1274 грн. (53,3% до середнього рівня по економіці), а найвищим – у працівників, зайнятих фінансовою діяльністю – 5076 грн. (212,5%). У промисловості середньомісячна заробітна плата за січень-березень 2011 року порівняно з відповідним періодом 2010 року зросла на 23,9% і склала 2863 гривень.

Серед областей найнижчим її рівень за цей час був у Тернопільській області – 1670 грн. (69,9 % до середнього рівня по економіці), найвищим – у Донецькій області – 2794 грн. (117,0 %). У м. Києві – 3640 грн. (152,4 %). За січень-березень 2011 року індекс реальної заробітної плати по відношенню до відповідного періоду попереднього року становив 111,1 %. У березні 2011 року заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності становила 2531 грн., що на 8,3 % більше, ніж у лютому, і на 20,0 % більше, ніж

у відповідному місяці 2010 року (у промисловості заробітна плата працівників становила 3095 грн., або 123,4 % порівняно з березнем 2010 року).

Найнижчим рівень заробітної плати за видами економічної діяльності у березні 2011 року був у працівників, зайнятих рибальством та рибництвом – 50,5% до середнього рівня заробітної плати по країні. Також низький рівень заробітної плати мали працівники підприємств сільського господарства, мисливства – 61,6%, працівники закладів охорони здоров'я та надання соціальної допомоги – 65,2%, працівники готелів та ресторанів – 67,4%. Коефіцієнт співвідношення між найвищим та найнижчим рівнями заробітної плати по видах економічної діяльності у березні 2011 року становив 4,1 рази (у працівників зайнятих фінансовою діяльністю – 5283 грн. або 208,7 % до середнього рівня по економіці; у працівників, зайнятих рибальством та рибництвом – 1280 грн., або 50,5 % до середнього рівня по економіці) (рис. 3).

**Заробітна плата за видами економічної діяльності
за березень 2011 року, грн.**

Рисунок 3. Індекс реальної заробітної плати у березні*

*Розраховано автором за даними Державного комітету статистики України [1]

На міжрегіональному рівні найнижча заробітна плата у березні 2011 року була у працівників Тернопільської області (1735 грн.), а найвища – у працівників Донецької області (2966 грн.). У м. Києві – 3894 гривень. Індекс реальної заробітної плати у березні 2011 року по відношенню до лютого становив 106,6 %, а порівняно з березнем 2010 року – 111,3 % (рис. 2).

Серед 10 млн. працівників, яким оплачено 50 % і більше робочого часу, встановленого на березень 2011 р., 0,8 млн. (7,7 %) отримували заробітну плату у межах встановленої мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму для працездатних осіб (941 грн.) (рис. 4).

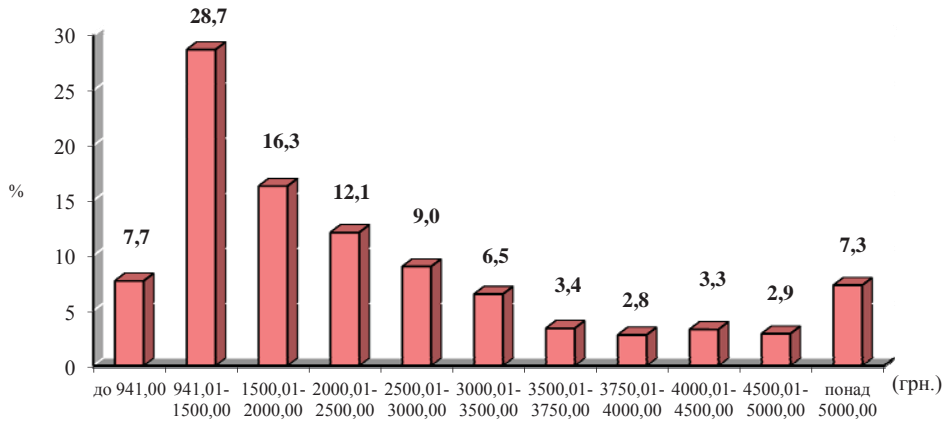

Рисунок 4. Розподіл кількості працівників за розмірами заробітної плати, нарахованої за березень 2010 року*

*Розраховано автором за даними Державного комітету статистики України [1]

За даними Пенсійного фонду України (Звіт про розподіл пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій на 01.04.2011 р., форма № 5-ПФ квартална), середній розмір пенсії разом з цільовою грошовою допомогою станом на 1 квітня 2011 р. становив 1177,96 грн., що на 2,3% більше від розміру середньої пенсії станом на 1 січня 2011 року.

Висновки. З вище сказаного можна підвести підсумок за 2010 р. порівняно з попереднім роком: номінальні доходи населення зросли на 23,1 %; реальний наявний дохід збільшився на 16,2 %; наявний дохід у розрахунку на одну особу збільшився на 27,6 %. За січень-березень 2011 року порівняно з відповідним періодом попереднього року: середньомісячна заробітна плата зросла на 19,9 %; реальна заробітна плата збільшилась на 11,1 %. За березень 2011 року порівняно з лютом: номінальна заробітна плата зросла на 8,3 %; реальна заробітна плата збільшилась на 6,6 %. Індекс споживчих цін у квітні за період з початку року становив 104,7 %. За квітень 2011 року індекс споживчих цін становив 101,3 %.

Наведені вище характеристики соціального та демографічного розвитку України свідчать, що країна сьогодні перейшла межу припустимого зниження показників демографічного відтворення та життєвого рівня населення по всіх індикаторах для основної маси своїх громадян. Процеси демографічної деградації, погіршення соціальних умов відтворення безсумнівно позначаються на економічному реформуванні й загальмовують темпи його реалізації. Зрозуміло, що політичні та економічні трансформації самі по собі не призведуть до бажаного ефекту – створення демократичної, ринково зорієнтованої держави, якщо не буде враховано інтереси та не буде адаптовано до нових умов суб'єкта цих перетворень – населення. Розгляд населення в конкретно-історичній якості, з урахуванням його соціальної іманенти, тобто освітнього, професійного, фізичного та відтворювального потенціалу, дозволяє

отримати важливі характеристики людського капіталу суспільства, оцінити стабільність та можливі перспективи розвитку всієї нації.

Цілком зрозуміло, що структурну перебудову здійснюють люди і заради людей – адже ані економіки, ані країни не в змозі існувати відокремлено від людини. Але за традицією командно-адміністративної системи, коли людина була лише гвинтиком суспільного механізму, про людський капітал і сьогодні згадують за залишковим принципом. Однак, виявлено, що ринкові відносини й інноваційна специфіка сучасного економічного росту потребують якісно нової робочої сили, яка має інші параметри фізичного, психічного та соціального здоров'я, високий інтелектуальний та освітньо-фаховий потенціал, що характеризується особливими моральними цінностями та орієнтаціями. Соціальна парадигма розвитку ґрунтується на тому, що основним рушієм економічного розвитку є соціальні групи, які володіють кваліфікаційними і трудовими можливостями, соціальною активністю і мобільністю, спроможністю адаптуватися до сформованих умов і ефективно реалізувати свої можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] : офіційний web-сайт. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 631:45

ПРОГНОЗУВАННЯ ПОТРЕБИ У МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ РЕСУРСАХ ДЛЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Федорчук О.М. – к.е.н., доцент, Херсонський ДАУ

Морозов Р.В. – к.е.н., ННЦ "Інститут аграрної економіки" НААН України

Постановка проблеми. Ситуація, що склалася в аграрному секторі країни і оцінюється як критична, зумовлює необхідність розгляду ефективних заходів, спрямованих на модернізацію системи матеріально-технічного забезпечення галузі, пошуку джерел фінансування, впровадження в практику інноваційних моделей розвитку. Без ретельного обґрунтування і вирішення поставлених завдань неможливо в найближчий час зміцнити матеріально-технічну базу сільського господарства.

Стратегія матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств має спрямовуватися, в першу чергу, на відтворення і розвиток технічних засобів виробництва на основі національного сільськогосподарського машинобудування. Варто погодитись з думкою, що для відновлення машинно-тракторного парку на рівні технологічної потреби необхідно щорічно постачати сільським товаровиробникам машин і обладнання на суму понад 15 млрд. грн. А для підтримки його в працездатному стані, на закупівлю запасних частин треба ще 2 - 2,5 млрд. грн. Для закупівлі світлих нафтопродуктів у